

↓ Recension

BENJAMIN J. B. LIPSCOMBE:

Oxfordkvartetten. Hur Elizabeth Anscombe, Philippa Foot, Mary Midgley och Iris Murdoch förändrade moralfilosofin. (översättning: Henrik Gundenäs). Göteborg: Daidalos, 2023.

PÅ VÅREN 1956 lät Oxforduniversitetet i England meddela att man hade för avsikt att utse den före detta presidenten i USA, Harry S. Truman, till hedersdoktor. Många menade att Trumans beslut elva år tidigare att fälla atombomber över de japanska städerna Hiroshima och Nagasaki hade inneburit det definitiva slutet på det andra världskriget, vilket borde vara mer än nog för att förtjäna en sådan hedersutmärkelse! Filosofen Elizabeth Anscombe, som då arbetade i Oxford, höll inte med. Det oerhörda lidande som fällandet av atombomberna hade medfört för så många oskyldiga människor kunde enligt hennes förmenande inte rättfärdigas med hänvisning till uppnåendet av något mål överhuvud taget. Vid mötet där beslutet om utnämningen skulle fattas invände hon därför att om Truman erhåller denna utmärkelse, »vilken Nero, vilken Djingis Khan, vilken Hitler eller Stalin skulle då inte komma att hedras i framtiden?» Anscombes kritik fann emellertid endast ett mycket begränsat stöd i församlingen. Universitetsadministrationen hade blivit förvarnade om att Anscombe avsåg att opponera sig, varför man för att försäkra sig om att utnämningen ändå skulle gå igenom hade uppmanat flera företrädare för den att delta på mötet. »Kvinnorna har någonting i görningen», fick de bland annat veta. »Vi måste se till att rösta ner dem.»

Kvinnorna har någonting i görningen – *The women are up to something* – utgör också originaltiteln på en mycket uppmärksam gruppbioografi från 2022 om Anscombe och tre andra framstående

brittiska filosofer under 1900-talet, Philippa Foot, Mary Midgley och Iris Murdoch, som nu föreligger i svensk översättning.¹ På svenska har boken (som är författad av den amerikanske filosofen Benjamin J. B. Lipscombe) fått titeln *Oxfordkvartetten*. Detta skall förstås mot bakgrund av att det var just i Oxford som de fyra huvudpersonerna började studera och efterhand även bli (mer eller mindre) nära vänner under andra halvan av 1930-talet. Med undantag för Midgley, så var de även verksamma som forskare och lärare i Oxford under flera år efter studietiden. Även i den svenska utgåvan framgår det dock av bokens undertitel att de fyra huvudpersonerna verkligen hade någonting stort i görningen: tillsammans skulle de komma att förändra den analytiska moralfilosofin i grunden.

Anscombe, Midgley (född Scrutton) och Murdoch tycks alla ha kommit från solida medelklasshem i vilka utbildning uppmuntrades. Givet att de också var särdeles begåvade stod det så småningom också klart att de borde söka sig till Oxford. Foot (född Bosanquet), dotterdotter till den amerikanske presidenten Grover Cleveland, växte i stället upp under mycket välbärgade förhållanden på ett stort gods på den engelska landsbygden. Även om hon som ung hade erhållit viss undervisning i hemmet fanns det stora luckor i hennes grundutbildning, vilka hon senare kom att ägna en hel del möda åt att försöka täppa till. Det förväntades helt enkelt inte att Foot någonsin skulle ge sig hän åt högre studier. (När hon klargjorde sin ambition att börja läsa vid Oxford för sina föräldrar lär någon vänlig själ ha försökt trösta hennes förfärade mor med orden »Låt henne hållas, kära du, hon *ser inte ut* att vara något vidare klyftig«.)

Tre av de fyra huvudpersonerna – Foot, Midgley och Murdoch – antogs till Sommerville college i Oxford. Även om de tog kurser i flera olika ämnen, så fastnade de särskilt för filosofin genom den excentriska teologen och filosofen Donald MacKinnons undervisning. Foot och Murdoch tycks båda genom hela sina liv ha uppfattat MacKinnon som något av en Kristusgestalt, medan Midgley var i alla fall något mer återhållsam i sin beundran. Särskilt för Foot, men i viss utsträckning också för Murdoch, blev emellertid Anscombe den person som det efterhand blev viktigast att diskutera filosofi med.

Anscombe tillhörde som student St. Hugh's college i Oxford. Den som mer än någon annan kom att forma henne som filosof var dock

Ludwig Wittgenstein, vars föreläsningar i Cambridge hon tack vare ett forskningsstipendium kunde närvara vid i början av 40-talet. Anscombe hade därefter nära kontakt med Wittgenstein och efter dennes död ägnade hon ett stort och mödosamt arbete åt att redigera och översätta några av hans viktigaste efterlämnade texter. Hon kom så småningom också att tillträda den professur i Cambridge som Wittgenstein tidigare hade haft. Med Foots hjälp hade Anscombe dessförinnan under flera år haft en tjänst som forskare vid Sommerville college, där Foot redan var lärare. Foot, som kombinerade sin undervisning med ett mycket aktivt engagemang i välgörenhetsorganisationen Oxfam, stannade i Oxford fram till slutet av 60-talet, då hon flyttade till USA där hon sedan var verksam framför allt vid University of California i Los Angeles. Foot förefaller även ha varit behjälplig i samband med att Murdoch (som tidigare hade förlorat konkurrensen om den tjänst som Foot själv hade) 1948 erhöll en lärartjänst vid St. Anne's college i Oxford. Murdoch stannade på denna tjänst fram till 1963 då hon ville få mer tid över till sitt alltmer framgångsrika skönlitterära författarskap.

Midgley kom till skillnad från de övriga att under lång tid stå utanför den akademiska filosofin efter studietiden. Efter en kort period som lärare vid universitetet i Reading fattade hon ett beslut om att vara hemma med sina barn till dess att de skulle klara sig på egen hand. Hennes make hade fått anställning vid universitetet i Newcastle, där de därför valde att slå sig ned. (Midgley blev också lovad arbete där närhelst hon ville återvända till att undervisa i filosofi.) Väl i Newcastle kombinerades emellertid hemmalivet med olika uppdrag som recensent, föredragshållare, debattör, med mera, för radio och tidningar. Eftersom Midgley befann sig utanför den akademiska filosofins väggar var hon fri att skriva och tala om sådana saker som på allvar intresserade henne och som hon menade var verkligt betydelsefulla (till skillnad, som hon uppfattade det, från mycket av det som filosofer i till exempel Oxford vid tiden sysslade med). Under denna period skaffade sig Midgley även imponerande kunskaper inom etologi (det vill säga, läran om djurs beteenden), vilka tillsammans med hennes filosofiska bildning kom att ligga till grund för flera av de böcker som hon i den senare delen av sitt liv började författa, vilka ofta riktar sig till en lite bredare allmänhet och inte bara (eller ens i första hand) till fackfilo-

sofer. Detta gäller inte minst den fortfarande läsvärda *Beast and Man: The Roots of Human Nature* från 1978. Hennes sista bok, som handlar om filosofins nytta, kom ut så sent som 2018, en månad innan hennes död vid 99 års ålder. Även om Anscombe och Foot är de som gjort störst avtryck inom den akademiska filosofin, så torde Midgley tillsammans med Murdoch vara de mer allmänt bekanta.

Anscombe, Foot, Midgley och Murdoch var alla framstående och, var och en på sitt eget sätt, originella filosofer. De var också kvinnor som tidigt slog sig fram i ett ämne som ännu i våra egna dagar får lov att sägas vara påfallande mansdominerat. Delvis kom de att sinsemellan intressera sig för olika områden av filosofin. De hade dock det gemensamt att de var djupt kritiska till den *moralfilosofi* som var förhärskande i Oxford vid deras tid där. Det är också detta som utgör det sammanhållande kittet i Lipscombes bok: det är vad som ytterst driver historien framåt. Kvartetten befann sig i Oxford under emotivismens och, efterhand, preskriptivismens glansdagar. I den logiska positivismens anda – en anda som i Oxford hade fått ett mycket inflytelserikt uttryck i A. J. Ayers korta bok, *Language, Truth, and Logic* från 1936 – betraktades det som självklart att göra en grundläggande åtskillnad mellan fakta och värden: mellan (med Mary Warnocks uttryck) »verkligheten, vetenskapens fakta», å den ena sidan, och värden, vilka inte svarar mot någonting i verkligheten, å den andra sidan. I ljuset av denna åtskillnad tänkte man sig vidare att tal och tänkande om värden varken är sant eller falsk (det har strikt talat inte något egentligt objekt), utan istället utgör subjektiva känslouttryck – gillanden och ogillanden inför olika saker – eller, i R. M. Hares senare teori, universella föreskrifter (preskriptioner) om vad som skall göras eller väljas – föreskrifter vilkas substantiella innehåll varje individ dock ytterst är fri att besluta om på egen hand.²

Såväl Anscombe som Foot, Midgley och Murdoch menade att det här var en på tok för subjektivistisk moralfilosofi. De argumenterade till exempel för att det inte rimligen kan förnekas att det är ett faktum att det är *dåligt* för rosor att vara utan vatten för länge, eller att träd *behöver* (att det är *bra* för dem att ha) djupa och stadiga rötter; bra och dåligt har i dessa fall just inget alls med personliga beslut eller subjektiva gillanden eller ogillanden att göra. På samma sätt menade de att det inte heller rimligen kan förnekas att det är faktum att det i de fles-

ta fall är modigt – och därmed någonting *beundransvärt*, *förträffligt* eller *dygdigt* – att ingripa när en försvarslös person utsätts för spott och spe av en grupp andra människor, eller att det vanligen är väldigt oförskämt (*dåligt*, *klandervärt*) att kalla en annan person för nyttig idiot. Den längd till vilken samtidens moralfilosofer var beredda att hävda att vi även i dessa fall inte har att göra med fakta utan endast med uttryck för attityder eller beslut, illustreras av Philippa Foot i hennes bok *Natural Goodness* med hänvisning till hur en viss filosof en gång förklarade för henne att »the good roots of trees were roots of the kind we should choose if we were trees».³ Att de var beredda att hävda sådana dumheter var enligt de fyra huvudpersonerna i boken en följd av att de var fångade i en särskild bild av vad som är verkligt och överkligt. Såvitt jag förstår henne, är det som ett uttryck för just detta som Anscombe i uppsatsen »Modern moralfilosofi» från 1958 föreslår att vi »*helt bannlyser etiken från vårt tänkande*» fram till dess att vi nått fram till en rikare och rimligare verklighetsuppfattning.⁴

Den kritik som de fyra huvudpersonerna framförde mot den här typen av moralfilosofi har utan tvivel varit starkt bidragande till att emotivismen och preskriptivismen inte längre tas på något större allvar. I detta avseende förändrade verkligen Anscombe, Foot, Midgley och Murdoch (den analytiska) moralfilosofin på ett avgörande sätt. Det är dock viktigt att framhålla (vilket Lipscombe väl delvis också gör, även om en kunde önska att han hade gjort det med lite mer eftertryck) att detta inte betyder att de själva presenterade ett alternativ som har vunnit allmänt gehör. I synnerhet Anscombe, Foot och Midgley har på olika ställen – och på olika sätt – argumenterat för ett särskilt slags naturalistisk etik, en etik som tar sin utgångspunkt i de normer och värderingar som vi tycks kunna sluta oss till mot bakgrund av redogörelser för de karaktäristiska livscyklerna hos olika arter av icke-mänskliga djur och växter.

Detta är förvisso ett intressant alternativ som har diskuterats en hel del under senare år. Men även det har visat sig vara förknippat med olika problem. Inte minst har flera kritiker undrat hur en sådan naturalism kan göra reda för att vi *bör* (eller för att vi har *skäl*) att leva på ett visst sätt snarare än ett annat. Anta att det vore möjligt att presentera en redogörelse för någonting sådant som ett karaktäristiskt mänskligt liv (analogt till en redogörelse för ett karaktäristiskt

liv för, säg, vargar eller ekar): hur skulle det kunna följa någonting ur en sådan redogörelse om hur du, jag, eller någon annan människa bör välja att leva våra liv? Varför skulle det vara så viktigt för oss att leva just ett karaktäristiskt mänskligt liv? Det är långt ifrån säkert att det inte går att utveckla ett rimligt svar på detta. Men det som utmärker dagens moralfilosofi (i synnerhet metaetiken) är knappast att alla är naturalister. Tvärtom består den av diskussioner mellan företrädare för många olika positioner, inklusive mer sofistikerade varianter av de teorier som bokens huvudpersoner ursprungligen kritiserade.⁵

Oxfordkvartetten är en i stora delar mycket läsvärd bok. Det är intressant att följa de fyra huvudpersonernas olika livsöden, från barn- domen till studietiden och vad som följde därefter, liksom att läsa om den långt ifrån alltid okomplicerade vänskapen mellan dem. Vidare är det intressant att få en inblick i den filosofiska miljö i vilken Anscombe, Foot, Midgley och Murdoch befann sig som studenter och, som vi har sett, i åtminstone tre fall också fortsatte att vara verksamma under ett antal år. I Lipscombes redogörelse framstår Oxford vid den här tiden som på en gång inspirerande, provinsialt, samt intellektuellt snobbigt till en närmast parodisk nivå. Som student i filosofi måste det rimligen ha varit inspirerande att få lyssna till exempelvis Gilbert Ryle och A. J. Ayer, att kanske få sitta med i J. L. Austins berömda »lekstuga» på lördagsförmiddagarna, eller att få diskutera Wittgensteins *Filosofiska undersökningar* under Anscombes ledning i »Bibelläsningssällskapet» (ett namn som hade passat väl även i relation till de veckovisa Wittgensteinseanser som pågick vid ett universitet i norra Mälardalsregionen under min egen studenttid, dessvärre utan Anscombes deltagande). Samtidigt tycks miljön ha präglats av en oerhörd självgodhet: med undantag möjligen för Cambridge, behövde en knappast bry sig om vad som skedde filosofiskt i andra delar av världen.

Hos vissa personer dröjde sig mycket av denna mentalitet uppenbarligen kvar ända in på 1980-talet. När det under Thatcher-eran beslutades att ett stort antal akademiska institutioner, inklusive filosofiinstitutionen i Newcastle, skulle läggas ned, försökte Midgley förmå filosofer från Oxford (vars universitet självklart skulle bevaras) att protestera. Hon fick med sig A. J. Ayer, men från andra fick hon i stället höra att nedläggningen av institutionen i Newcastle nog inte var så orimlig: filosofi är nämligen ett ämne med så pass hög svårighetsgrad

att det bara bör bedrivas av några få särskilt framstående forskare i landet. Jomennisst.⁶ →

Frans Svensson

Noter

1. *The Women Are Up to Something. How Elizabeth Anscombe, Philippa Foot, Mary Midgley, and Iris Murdoch Revolutionized Ethics* (Oxford University Press, 2022). Det är värt att notera att det i stort sett samtidigt publicerades ytterligare en bok om dessa personer: *Metaphysical Animals: How Four Women Brought Philosophy Back To Life* (Doubleday, 2022), av Claire MacCumhaill och Rachael Wiseman.

2. Hare argumenterade i senare delen av sitt liv för att det i själva verket var så att *utilitarismen* (det vill säga, att vi i allt vårt handlande bör främja den totala välmågan i universum i så stor utsträckning som möjligt) följer ur hans metaetiska preskriptivism. Det är inte så lätt att förstå hur han tänkte sig att detta skulle vara fallet.

3. Foot, *Natural Goodness* (Oxford University Press, 2001), s. 25–26. Det är ingen tvekan om att den filosof som avses är Hare.

4. Anscombe, »Modern moralfilosofi», i *Moralfilosofiska essäer*, red. Joel Backström och Göran Torrkulla (Thales, 2001), s. 61. Ursprungligen publicerad som »Modern Moral Philosophy» i tidskriften *Philosophy* (volym 13), 1958.

5. Bland dessa mer sofistikerade varianter utmärker sig särskilt Simon Blackburns och Allan Gibbards; se Blackburn, *Spreading the Word* (Clarendon Press; 1984) och *Ruling Passions* (Clarendon Press; 1998), och Gibbard, *Wise Choices, Apt Feelings* (Clarendon Press; 1990). För två utmärkta introduktionsböcker om metaetik på svenska, se Lars Bergrström, *Grundbok i värdeteori* (Thales; 1990), och Nils Franzén, Victor Moberger och Olle Risberg, *Grundbok i metaetik* (Studentlitteratur; 2021).

6. Ett varmt tack vill jag rikta till Olle Blomberg, William Bülow och Ylwa Sjölin-Wirling för deras synpunkter på en tidigare version av texten.